

Húsavík

Árman Þalldórsson

Frá Borgarfirði og Víkum

Grein þessi er samin sem útvarþserindi árið 1964 og er hugsuð sem leiðarvísir fyrir ókunnugan um Njarðvík, Borgarfjörð og Víkur. Á þeim 30 árum sem eru liðin, hefur margt breyst í samgöngum, mannvirkjum og atvinnumálum, en landið er enn það sama, fjölbreytni þess og fegurð. Því er leiðarlýsing Ármanns enn í fullu gildi á flestum sviðum.

Haldið til Borgarfjarðar

Ferðamenn hafa komið til Borgarfjarðar og farið þaðan með ýmsum hætti. Lengi vel var sá siðurinn að nota hestinn á sumrin, en ferðast fótgangandi á vetrardaginn, en árabáturinn var þó löngum fyrir á tímum þarfasti þjónninn í kaupstaðaferðum. Verslun komst ekki á fót í Borgarfirði fyrir en laust fyrir aldamótin síðustu (1894). Áður var í kaupstað að sækja til Eskifjarðar, og raunar Stóru-Breiðuvíkur fyrir, til Seyðisfjarðar frá miðri 19. öld og við

og við fóru menn á bátum til Vopnafjarðar. Til Seyðisfjarðar sóttu menn aðallega sjóleiðis, en þó var mjög algengt að menn báru ótrúlega þunga bagga frá Seyðisfirði yfir Hjálmsárdalsheiði, Loðmundarfjörð og Kækjuskörð til Borgarfjarðar. Á þeirri leið er álfakirkjan Kirkjusteinn í Kækjudal. Um hann kvað fórumáðurinn og stertimennið Halldór Hómer:

Í Kirkjusteini ljósin brunnu fjögur.
Hringt var klukkum hátt og snjallt
svo heyrist mátti um land gjörvallt.

Strandferðarskipum var lengi vel heldur illa við Borgarfjörð þótt örstutt sé skipaleið inn á leguna, og áttu skipstjórar til að trutta farþegum í land á Seyðisfirði. Laust eftir aldamótin mátti hópur ungs fólks, sem var að koma að sunnan að vorlagi, gera svo vel að hypja sig í land á Seyðisfirði og vaða kraman og blautan vorsnjó yfir fjöllin tvö til Borgarfjarðar. Stúlkurnar voru á peysufötum.

Nú eru um 10 ár síðan (1954) bilfært varð á Borgarfjörð. Vegurinn liggar um svonefnt Vatnsskarð milli

Héraðs og Njarðvíkur. Í skarðinu er ofurlitið en nokkuð djúpt vatn sem skarðið dregur nafn af. Handan vatnsins og norðan við skarðið er Sönghofsfjall, og til er einkennileg saga af þessu fjalli. Það er talið að Njarðvíkurgodoðor hafi að formu náð upp á Hérað - og uppi á þessu fjalli, segir munnmælasagan, að Njarðvíkugoði hafi haft hof. Klukkur áttu að vera í gjá í fjallinu og hringdu sjálfkrafa þegar vindur stóð eftir gjánni.

Afram liggur Borgarfjarðarvegur brattur niður fjallið og hlykkjóttur um gráleita mela og kvistlendi. Hann er til að sjá eins og ljósmóraut band, enda þakinn ljósgrýti sem mikið er af að þessum síloðum.

Sunnanvert við vikurstafninn blasir Ytra-Dyrfjall við, 1136 metra á hæð. Milli Vatnsskarðs og hamra þess er um 4 km bil. Fjallið er mjög svipmikið sýnum frá skarðinu. Ofarlega í því eru lárétt blágrýtislög, en síðan þverhníptur stabbi allt niður á hin lægri fjöll við fjallsræturnar, sem það virðist merja undir hæli sínum. Eftir uppi ber skörðotta brún við loft. Dyrfjöll eru blásvört á lit, og flest sumur liggja fannslefrur í gjötum og skorum til og frá norðan í fjallinu, en meðfram því teygist grænleitt jökulband.

Af veginum sést inn eftir dal-skoru sem liggur út og norður af Dyrfjallinu. Þetta er grænn dalur en heitir þó Urðardalur og dregur nafn af stórum björgum sem hrapað hafa úr fjallinu og liggja um skáhallan dalbotnin eins og undarlegt þorp.

Njarðvík

Í Njarðvík eru nú tveir bær, en hafa áður verið 6, en ekki í ábúð nema 5 samtímis. Þá bjuggu hér um 40 manns, en 15 (1960). Aðalbýlið er kallað "heim" og þegar fólkid að hinum bæjunum átti leið þangað fór

það heiman að frá sér "heim" eða "heim í bæ".

Njarðvík er kostajörð. Þar eru stórar engjaspildur og allgóð afrétt. En þó var þar þrónt um 40 sálir. Þá voru engjar sóttar inn um alla vík, og tór og gróðurreinar upp til

Austmaðurinn Gunnar Piðrandabani er sérstök áthagnarhetja Njarðvíkur. Hann henti það ólan að drepa með snjöllu bogskoti hinn bestamann, ættarlauk ungan og göfugmenni, Piðranda Geitisson frá Krossavík. Þrjár þúfur eru enn í túni í Njarðvík og forn garðkragi hlaðinn í kring. Sú í miðjöld heitir Piðrandapúfa. Á þeiri þúfu sat piðrandi særður þegar Gunnar skaut hann, en félagar hans á hinum tweimur. Þessum þúfum var þyrrt þegar túnið var sléttæð.

Gunnar á stutta sögu í Njarðvík, en með skýrum einkennum hetjusögu. Hann vinnur illt verk, en tekur afleiðingunum með ofurþreki. Gunnars-hjalli heitir í Kerlingarfjalli þar sem skýli hans var eftir vígið, og í Gunnarsskerjum á hann að hafa hvilst er hann preytti sund yfir vikina þvera á flóta.

fjalla voru sleagnar. Sums staðar varð jafnvæl að setja heyið í poka og bera heim á bakinu.

Bæimir tveir í Njarðvík standa á sléttlendi úti við sjóinn, en vegurinn liggur með suðurfjallinu handan árinna.

Við norðanverða vikina eru fjögur fjöll er vekja athygli sökum sérkennilegs forms og lita. Upp af bæjunum er Kerlingarfjall og litlu sunnar Grjótfjall. Milli þeirra er Göngu-

dalur þar sem hin gamla þjóðleið lá til Héraðs. Tóarfjall er næst utan við Kerlingarfjall og yst Skjaldarfjall. Þessi fjöll minna á burstabæ, og á milli þeirra verða grunnir dalir eins og bæjarsund. Þau eru um 700 metra há og gerð af blágrýtiskjarna, en topparnir eru úr líparíti sem ljósar skriður hafa fallið úr niður brattar hliðarnar og mynda einkennilega samrysksjú við blágrýtið, laufgresi og lyng sem sortnar af berjum flest sumur.

Við vikurkjartinn liggur Skálanes í sjó fram. Þar hefur fyrrum verið útræði sem nafn bendir til og sjást verbúðartættur enn. Inn með sjónum er undirlendi ekkert. Sjórinn skolast um fjallsrætur. Þar er skerjaströnd með þangflúðum, láborðum tröllahlöðum, básum og skvompum. Grænleitir og svartir berggangar skaga fram úr fjallinu og á milli liggja ljósar skriður og ryðbrúnir blettir. Fjaran Háski er þar og Hundrað-kindahellir. Fyrir vikurbotninum er eilítioð bogadreginn sandur og úti á víkinni gryningaráfláki þar sem Gunnarssker reka upp svarta kolla.

Svo margar sögur eru til um atvik og fólk fyrri tíða að segja má að fortíðin mori af lifi. Í austfirskum fornsögum segir nokkuð frá Njarðvíkingum og Borgfirðingum, en illa ber þeim saman um staðhætti og atburði. En nokkur menjar og örnenfi í Njarðvík minna á þessar sagnir, og munnmælasögur fylgja þeim og sýna lifandi tengsl við fortíðina. Vörslugarður forn er þar um 1000 metra á lengd. Í myrlendi er hann sokkinn að mestu en annars staðar stæðilegur enn þann dag í dag, mittis- og jafnvæl axlarhár.

Garður þessi nefnist Þorragarður og á hann að hafa hlaðið Ásbjörn vegg-hamar sem svo er lýst í Gunnars þætti Piðrandabana: "Mikill maður og sviplegur, sterklegr, svartur á

Njarðvík

hár og mjög hár, eygður illa og langhálsaður."

Vegurinn út með víkinni að sunnan liggar um gróna urðarhryggj og hlaup sem mynda höll milli fjalls og fjöru, í átt að Njarðvíkurskriðum. Yfir gnæfir Hádegisfjall nokkuð dimmt á svip, og hátt uppi er Eiturtindur eins og krepptur hnefi með einum uppréttum fingri. Gilskorur þverskera höllin og heitir sú sem næst er Njarðvík Heimastagil.

Allt í einu þrýtur undirlendið með öllu, vegurinn þverbeygir í rudda götu í brattri dökkleitri skriðu og framundan eru gróðurlausir aurkambar snarbrattir. Hið eftir eru klettabelti, lag á lag ofan og rákir á milli. Neðan skriðunnar, sem vegurinn er skorinn í, eru víðast allháir sjávarhamrar og slúta yfir mjóar malarfjörur, gjögra og skot. Pama er Naddagil, Krossfjara og Krossjaðar, Naumaskot, Aðgerðahvammur, Teistuskvompa, Bölmóður og Skriðnahellir í þróng niðri við sjóinn, viður innan til en þróngur í opið og því koldimmur, flúðir fyrir landi. Ærið hátt þótti mörgum niður að líta í Skriðunum, einkum kvenfólkí í söðlum. Æðarblikar sýnast sem hvítir dilar af veginum og álfaslóðir liggja til hafs þegar kyrt er í sjóinn.

Áður var hér hestagata um þrjú fet á breidd, hættuleg leið að vetrarlagi begar hjarn lá yfir svo að slétt varð af götunni eða lausahengjur söfnuðust í gilkinnar. Seinast varð slys í Skriðuvík 1909 er tveir menn fórust þar í snjóflóði.

Í miðjum Skriðum stendur krossmark. Langtré þess er úr óunnum rekaviði og á svo að vera samkvæmt óskráðu boði sem enginn veit lengur deili á. Þvertréð er með sléttum fleti sem snýr að veginum og þar á er skorið með latinuletri: *EFFIGIEM CHRISTI QUI TRANSIS PRONUS HONORA.* Petta útteggsþorðrétt: Mynd Krists, þú vegfari, lítur heiðra. Áður gerðu menn bæn

sína við krossinn, en nú hafa menn bara gaman af að sjá svona merkilegan hlut, enda er vegurinn í Skriðum orðinn breiður og traustur og öllum bílum fær. Og þó er aldrei að vita nema hjól skreppi undan eða stýri fari úr sambandi.

Rétt sunnan við krossinn eru landamerki Njarðvíkur og Snötuness. Örnefni á landamerkjum Njarðvíkur eru Bölmóður í Skriðum og Gripdeild undir Ósafjöllum, og var á þádum stöðum þrætuland.

Njarðvík skerst inn í landið frá austri til vesturs, en Borgarfjörður liggar aftur á móti svipað og Hérað og þó öllu meir frá norðri til suðurs. Þess vegna sést í fjöllin austan við

Dyrfjöll

fjörðinn strax norður á Skriðum er þau koma fram undan Skriðnafjalli. Þar austan fjarðar er Hafnarbjarg yst.

Borgarfjörður

Fyrsti bær sem í ljós kemur er Höfn austan við fjörðinn. Þar ólust upp á síðari hluta 18. aldar Hafnarbræður, þeir Hjörleifur og Jón, hjá föður sínum Áma syni Gísla prests gamla á Desjarmýri. Ámi var skáldmæltur, og er tölувert af skáldskap hans varðveitt í þjóðsögum Sigfúsar Sigfússonar. Sá kveðskapur er harla misjafn að gæðum og sumir kveðlingarnir ortir í gráglettni, að ekki sé meira sagt. T.d. segir hann um kerlingu á Desjarmýri að kviður hennar sé sem "ketilbotn svartur" og lærin sem "hákarlagot" og lýkur svo:

Engum i heiminum af veit ég nú
sem irpa er lagin til hjúskapar sú.
Mjög er hún sköllótt og mjög

andlitsbrún
maddama Rún, maddam Guðrún.

Á hinn bóginn átti hann til að kveða við allt annan tón og fegurri. Til er eftir hann vel gert kvæði um Borgarfjörð. Í því kvæði sparar hann að visu svo litt lof um sveitina, að margur mundi kalla oflof sumt af því sem þar stendur. Hann fer lofsyrðum um fegurð fjalla, dásamar ilmjarðar og gróðursæld og dregur mjög fram gagnsemdir lands og sjávar:

Geyma fjöllin gagnið besta,
grösin, dýr og steina mesta,
jarðarilm og farðann flesta,
er fagra liti á sér ber.
Múragrjótið mætti festa
meður kalki stinna.

Porsk og spróku firðar fanga,
finnst þar einnig hlíri og langa,
keila og skata á krókum hanga,
koli, ýsa og steinbitshler.
Hákarl menn og hamarinn stranga,
háf og blágóm vinna.

Í nokkrum vísum tengir hann saman örnefni og sögur með sama hætti og nútímaskáld.

Undirlendi er lítið í Höfn, en fjall-
ið ekki bratt og grasgefið. Varp-
hólmi er þar skammt undan og á Njarðvíkurkirkja hann. Innan við

sem lagt hefur krók á hala sinn og gengið á þetta traustlega álfaslot.

Ámi í Höfn segir í Borgarfjarðar-
brag um Álfaborg:

Ýmisliður einn er þéttur,
utan mosu rauðum settur,
Álfaborg sá kallast klettur,
kennist þar við sveitin hér.
Hann er innan haldinn sléttur
hulinn bóli linna.

Hofsströnd er næsti bær við Höfn, austanvert við fjarðarbotninn. Hofstættur eiga að vera þar í tuni lögverndaðar. Liklegt er talið (en ósennilegt líka) að landnámsmaður sveitarinnar, Veturiði Ásbjarnarson, hafi búið þar. Annars voru prestsetrið Desjarmýri og Bakki lengst af höfuðból sveitarinnar, og þó fremur Desjarmýri. Desjarmýrbær stendur hátt á gömlum marbakka undir Staðarfjalli, þar sem skessan Gellið vör bjó og átti krakka svo vandfæddan að hann vildi ekki við öðru lita en mannakjöti á jólum.

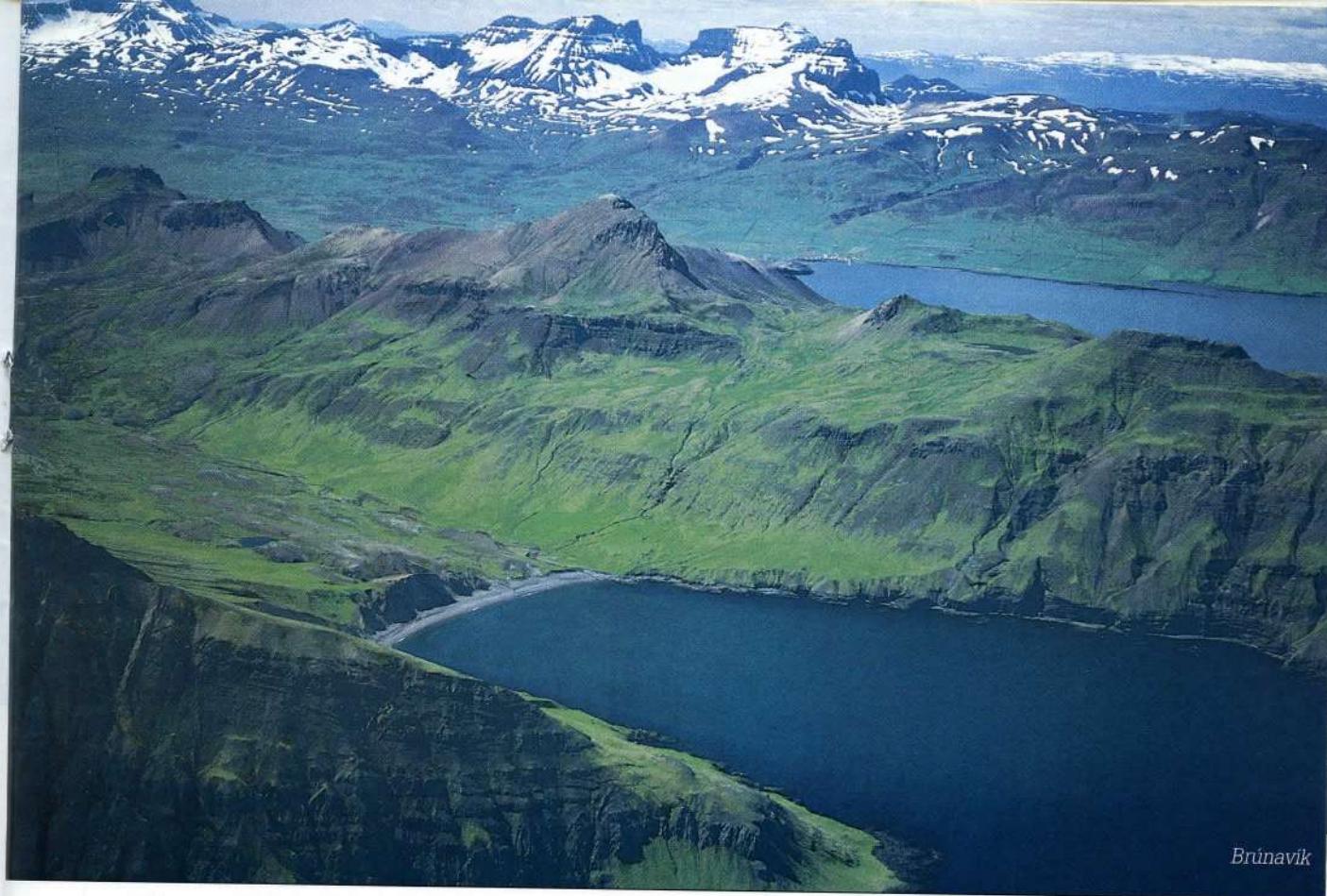
Telja má að þrír fjallaklasar í Borgarfirði séu svipmestir. Í fyrsta lagi nokkur fjöll austan sveitarinnar. Geitjall er nyrst og þá Svertfell. Siðan er Gagnheiði sem farin er til Breiðuvíkur og Kjólvíkur. Nokkrusunnar er Brúnkolla nálægt Bálkaskarði, siðan Staðarfjall, Gatfjall, Hvítuhnjúkar, Hvítserkur o. fl. Sunnan Hvítsserks er vegarnefna til Húsvíkur og Loðmundarfjarðar. Vegarnefni þessari er það að þakka eða kenna að Húsavík er eina víkin sem komist hefur í snertingu við vél-skírmlsi. Hvítserkur er þíramitalagað fjall tæpa 800 metra á hæð, úr ljósu liparíti með svörtum blágrytisgöngum, álítsfjall einstakt sökum lita fremur en forms. Hin fjöllin sem nefnd voru eru úr ljósbrúnu liparíti með gulum og ryðrauðum flekkjum og þau hæstu teygja svarta blágrytisklakka upp úr þessu brúna

Tilvist Álfaborgar minnir á það að í Borgarfirði búa tvær þjóðir - hin mennska með allar sínarær og kýr og huldubjóðin, sem hér er einkar góðvilið og hjálpsöm, hvort heldur eru íbúar Álfaborgar eða konan í Hvolshól sem forðum hjálpaði húsfreyjunni á Hvoli að flæma bestiuna Gellivör burt úr sveitinni. Þó gramdist ástkonu séra Hávarðar á Desjarmýri þegar vinnumaður hans kunni ekki að meta þann svefnstað sem hún hafði fengið honum og steinsvaf aðgerðarlaus með öllu eins og drumbur við hlið heimasætunnar í Álfaborg.

hólmann er af drepp fyrir báta og af því mun bærinn draga nafn.

Ferðamenn sem nú koma til Borgarfjarðar með bílum aka gjarnan viðstöðulaust gegnum þorpið Bakkagerði sem stendur fyrir fjarðarbotninum, skilja bíla sína eftir á hæð rétt austan við kirkjuna - þar sem Kristur er að flytja fjallræðuna í morgunroða undir Dyrfjöllum á altaristöflu eftir Kjarval. Siðan ganga þeir á Álfaborg. Greiðfært er hverju manni þangað upp og tekur enga stund.

Af Álfaborg er gott útsýni yfir alla sveitina og best fjallasýn í firðinum. Við Álfaborg er fjörðurinn kenndur, hún er stolt sveitarinnar og það liggar við að segja megi að sá einn hafi komið í Borgarfjörð,

grjóti. Uppi á Svartfelli eru kletta-hrjónur er Goðaborgir heita. Við þær er tengd gómul þjóðsaga um klukkur sem helgitákn í heiðnu hofi. Þegar kristni kom í Borgarfjörð fluttu heiðingjar klukkurnar í gjá uppi í Goðaborgum, og þaðan áttu þær ekki að nást en hringja fyrir veðrum og stórtiðindum. Árn i Höfn segir í Borgarfjarðarbrag:

Af áðurnefndum foldarfjöllum fjallið svarta eitt við köllum.

Í þessa gljúfra efstu hjöllum áttu fornmann blóthof sér.

Heyra má þar hljóm í bjöllum er hringir veðrið stinna.

Innsveitin er mjög grösug og búsældarleg. Þar eru afréttir góðar, engjaflæmi og skógarkjörr á stöku stað. Þar eru nú níu býli alls, sex sérnefnd. Fjöllin fyrir fjarðarbotnnum eru svört og steingrá. Austast er Skúmhöttur og vestast Beinageitarfjall sem telst að mestu til Héraðs 1090 metra á hæð.

Skörð og dalir heita þar ýmsum nöfnum sem of langt mál yrði upp

að telja, en tvö örnefni hafa vakið sérstaka athygli, Minuskörð og Kækjuskörð sem fyrr voru nefnd. Þessi heiti eru óútskýranleg með öllu, en þess helst til getið að um tröllkonuheiði sé að ræða. Mína og Kækja hafa þær þá heitið skessur þær. Fjöll heita tröllslegum nöfnum um þessar slóðir, svo sem Glettингur, Skælingur og jaðnvel Skúmhöttur, og margar tröllasögur eru

tengdar örnefnum. Þá er ekki ótrúlegt að skörð séu kennd til tröllkvenna.

Priðji fjallaklasinn er vestan sveitar sunnan til. Þar verður fyrst Tindfell, um 900 metra hátt, alsett háum blágrýtisdröngum fjallsegggin, og svolitið norðar hefst suðursporður Dyrfjalla í þunnri brikk milli Dimmadals og Tröllabotna. Fremra Dyrfjall er 1074 metra á hæð. Af

Fram og upp af bænum Gilsárvöllum er hellir í klettabælti. Þetta er Sesseljuhellir sem munmælasaga tengir sögu um Hamra-Settu og er hellirinn talinn við hana kenndur. Sesselja átti bóna er Steingrimur hét og bjuggu þau á Gilsárvöllum. Friðill Sesselju var vinnumaður hjá þeim hjónum. Þau Sesselja og friðillinn drápu Steingrim bóna og forðuðu sér síðan í hellinum. Þau bjuggu þar lengi, öfluðu matar í vatni í hellinum og drekktu börnum sínum í sama vatni. Svo dó friðillinn. Þá fór Sesselja að þjást af langsemi, fluttist í Dyrfjöll um tíma í skjóli Njarðvíkurbóna, en komst að lokum suður á land og þá kirkjugrið í Skálholti. Síðan fluttist hún austur í átthagna aftur, giftist þar - segir sagan og "þótti fyrirtakskona að rausn og vænleika." Pannig er sagan af Hamra-Settu í fáum dráttum. Þessi saga stendur í sambandi við þekkt sakamál af Héraði, mál Sesselju Loftsdóttur sem bjó á 16. öld á Egilsstöðum.

norðurbrún þess er þverhnípi mikið niður í skarðið milli fjallanna, sem kallast Dyr þótt illgengar séu mönnum nema í miklum snjó vegna þess hve þrokskuldurinn er þverhníptur. Fremra-Dyrfjall var fyrt klifið fyrir nokkrum árum af þrem vöskum mönnum af Héraði, en á ytra fjallio eða Dyrfjallstind hefur oft verið gengið og er auðvelt. Uppi á fjallinu er ofurlitil flót klöpp og urðardrag í kring með mosagróðri og rýrðarlegum háfjallagrósum á stangli. Á tindinum hefur verið hlaðin varða, og þar er flaska með nöfnum þeirra sem fjallio hafa klifið og haft skriffæri meðferðis.

Porpið Bakkagerði stendur við fjarðarbotninn að norðanverðu. Þar hafa menn löngum stundað smábátaútgerð og landbúnað jöfnum höndum, en sumir verslun og svo-

lítið fellur til af verkamannavinnu. Porpið reis upp smátt og smátt eftir tilkomu verslunarinnar. Lengi vel var þar engin höfn og tiðum ófær lendingin er strandferðaskip voru á ferðinni, fiskibáta varð oftlega að draga upp á gras. Nú er hafnargarður að smáteygjast út frá fjöranni og sildarverksmiðja og söltunarstöð komnar á fót.

Út með firðinum að vestanverðu er allbreitt grösugt undirlendi og nær allt norður á Landsenda við Skriðuvík, sem er stórt gil syðst í Skriðum. Nyrst á þessu undirlendi eru jarðirmar Geitavík og Snotrunes. Kjarval ólst upp í Geitavík. Milli Grafgilsufsar og Hvíthamra gerði hann eitt sinn stytta úr rauðaleir og skildi eftir í fjallinu. Í Geitavík bjó á 18. öld Jón geitir faðir Sunnefu þeirar og Jóns er Sunnefumálið er kennt

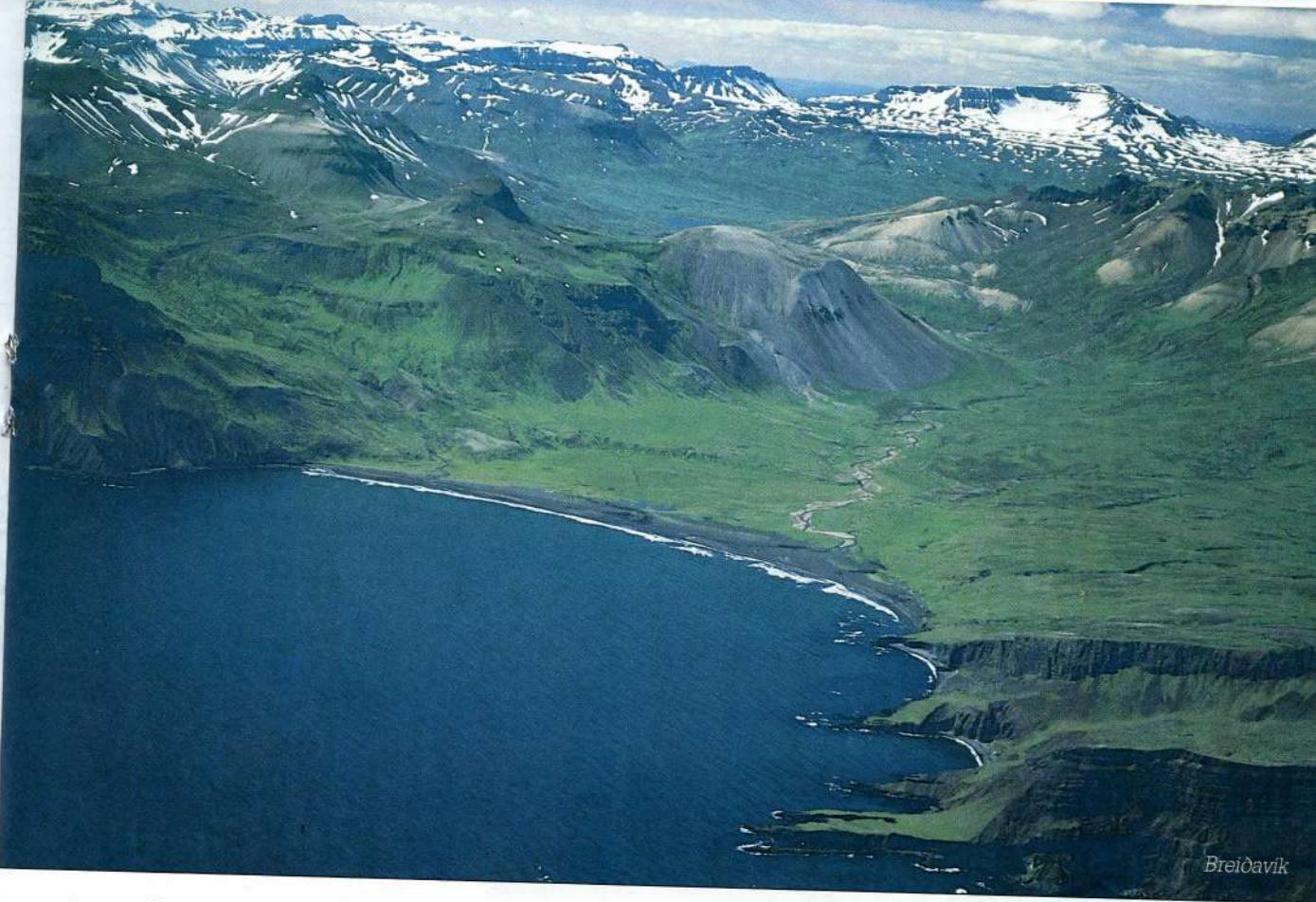
við. Jón þotti sumum örðugur í viðskiptum, óþjáll og göldróttur. Hann kom sendingum sem honum voru ætlaðar, fyrir í Djófladý í landareigninni. Um Sunnevu var sagt að hún væri "handvirðukona mikil, dökkeygð, svört á brún með síðu hári, langleit og fölleit, en sómdi sér vel."

Fyrri hluti nafnsins Snotrunes á að vera runninn frá drottningunni Snotru úr suðlægum heimi. Hún bjó á Nesi um stundarsakir segir sagan, undir álagadómi.

Víkur

Áður en fleira segir af Borgfirðingum er rétt að skyggast bak við austurfjöll sveitarinnar, sem liggja eins og skörðóttur garður með sveitinni endilangri. Þar eru Víkur, láglendisvik sem liggja frá sjónum inn í fjallaþýfið milli Borgarfjarðar og Loðmundarfjarðar. Víkur heyra undir Borgarfjarðarhrepp. Í þessum undirlendisbásum stóðu byggð ból til skamms tíma og á þeim hafðist við stundum upp undir þriðjungur hreppsbúa, t.d. á seinni hluta 19. aldar og fram undir heimsstyrjöldina síðari. Parna voru afskekkt býli og einmanaleg sum, en þóttu þó þokkalegustu bújarðir flest. Um 12 munu heimili þar hafa orðið flest. Víkurnar eru taldar að norðan: Brúnavík, oftast með tvíbýli, Hvalvík byggð 1703 og aftur á fjórða áratugi 19. aldar, Glettinganes, sem að vísu er ekki vik heldur útnes með einu býli og vita frá 1930, í Kjólsvík var einn bær, í Breiðuvík yfirleitt þrjú býli, eitt þeirra Litlavík innan sama fjallahrings, í Húsavík þrjú býli og syðst er Álfavík sem byggðist 1829, afbýli frá Húsavík upphaflega og við mynni Loðmundarfjarðar. Fór í eyði upp úr aldamótum. Enn er smávik og nes, Herjólfsvík og Skála-

Sögur fylgja öllu mannlífi og ekki síst því lifi sem þróast á slikum stöðum sem Víkur eru, baráttusögur manns við mann og manns við náttúru. Í Kjólsvík gerðist ein slík, harla áhrifamikil í byrjun 18. aldar. Þá bjuggu hjón í víkinni með vinnumann og vinnukonu. Talið var að þeir lægju vinnukonuna báðir húskarl og bóndi og það væri orsök ills árferðis um sömu mundir, gróðurleysis og bjargarprota. Það varð úr að hreppstjórar lögðu leið sína til Kjólsvíkur. Þeir fundu Hallfríði vinnukonu að þvotti, rifu fót af brjóstum hennar og fundu stálma í þeim og mjólk. Þá spurðu þeir hvað hún hefði gert af barni sínu, og hún kvaðst hafa fengið það föðurnum, Ólafi Kolbeinssyni vinnumann. Í ljós kom að hann hafði gengið frá því í tyju úti í Glettingsflugum, sótti hann það og sýndi valdsmönnum. Nú voru þau þrjú handtekin, griðkonan og karlmennimir báðir. Þau voru færð sýslumanni og ári síðar flutt suður á Þingvöll. Þar fékk Ólafur dauðadóm og var aftekinn, Hallfríði var vísað heim aftur og bóndinn Sigmundur kaghýddur. Húsfreyja var heima og hýddu hana á hreppsþingi hreppstjórar að forlagi sýslumanns. Ári síðar ól Hallfríður aftur barn og kenndi það Ólafi höggna, kvað það hafa komið undir í suðurferðinni ánþ áður. Hún átti að hafa ætlað að bera einnig þetta barn út en verið varnað þess. Ári síðar fékk hún aftur að sjá hinn helga Þingvöll og bar að auki að súpa á Drekkingarhyl 18. júní 1708. Séra Halldór Gislason segir í Desjarmýrarannál að veður hafi gengið til batnaðar þegar er heitið var að koma þessu til leiðar. - Aðrar sögur og snotraní væri hægt að segja úr Víkum.

Breiðavík

nes, fornþýli talin en sögulaus. Húsavík var upphaflega talin ein jörð og þá hæst metna jörð í Múlabindi öllu - 60 hundruð víkin feita og ljóta sem fyrir var nefnt. Húsavík, Breiðavík og Brúnavík voru byggðar samfellt það sem kirkjubækur ná, þ.e. aftur fyrir móðuharðindi. Byggð var slitrottari á hinum stöðunum, en þó voru Kjólsvík og Glettinganes jafnan í jarðatölu.

Hver þessara víkna hefur sinn fjallahring og vikurá. Þær snúa opnu fangi í norður og austur, lendingalausar að kalla nema Glettinganes, þar voru lendingar tvær allgóðar. Milli víknanna ganga þverstýfðir fjallsendar í sjó fram með bjargfugli um rákir milli klettabelta, fjárgeymsla var erfið og sjósókn líka nema í bliðviðri, en skammt til miða. Víknabúar voru óhægt settir í félagslífi hreppsins og aðflutningar allir erfiðir um fjallshryggi og skörð með klyfjahesta. Frá þeim flestum lágu hestagötur til Borgarfjarðar, sums staðar varðaðar, og líka lágu götur innbyrðis á milli þeirra, frá

Brúnavík um inndrög Hvalvíkur og yfir Kjólsvík þvera til Breiðuvíkur og þaðan til Húsavíkur um skriður við sjó á Herjólfsvík og síðan yfir fjall.

Á víknasvæðinu eru gersemar ýmsar í náttúrusmið. Áðurnefnt fjall, Hvitserkur, er fugurst álitum úr Gunnhildardal í Húsavík. Rétt sunnan við Herjólfsvík eru Blábjörg, einhver mestu og og glæsilegustu stuðlabjörg landsins í miðju fjalli upp úr sæ og myndu frægust líka ef þau væru ekki á óaðengilegum stað, og á nokkrum stöðum með ströndum fram liggja við sjávarborð litt kannaðir hellar sem gætu haft aðráttarafl og ævintýragildi. Á allháum tindi Álfavíkurfjalls er hreðja-steinsnáma (baggalúta-) í bergskál. Líparít er viða í víknafjöllum, en þó meira um dökkleitt blágryti.

Mannlíf er nú litið í Víkum lengur (um 1964), aðeins byggð heimavíkin í Húsavík þar sem kirkjugarður er á háum sjávarbakka og brotnar upp hægt og hægt. Fótleggir er á fyrir tíð báru Víknabúa um holt og hæðir, standa þar út úr brotasárum

bakkans og höfuðkúpur liggja í fjörunni neðanundir. Þessi bein eru að visu hirt og geymd í kassa í annexiukirkjunni sem þar stendur enn. Ekki er gott að segja hvort þar eru bein Hallgríms ríka sem kvað hafa lagt það á á banadægri að aldrei skyldi friður haldast með íbúum víkurinnar fyrir en bein hans væru komin fyrir bakkann. Þetta hefur þótt koma fram, en síðastliðin 30 ár hefur þó ríkt eindrægning meðal bænda þar, ólikt ástand því sem var þar þegar ort var:

Húsvikingar hákarlar á landi.
Hákarlar eru vikingar í sjó.
Þeir herja og berja og hver

er annars fjandi,
en hvorugur á öðrum vinnur þó.

Siðasti hákarlinn létt svo ummælt á gamals aldri: "Við Húsvikingar gátum leyft okkur þann munað að bitast og berjast, því að Húsavík er svo góð jörð að hún þolir slikt. Það var nú annað en í Njarðvík. Það var grundvallaratriði fyrir vesalingana

þar að halda samhálp og frið í heiðri, því annars hefðu þeir drepið úr fátækt og aumingjaskap."

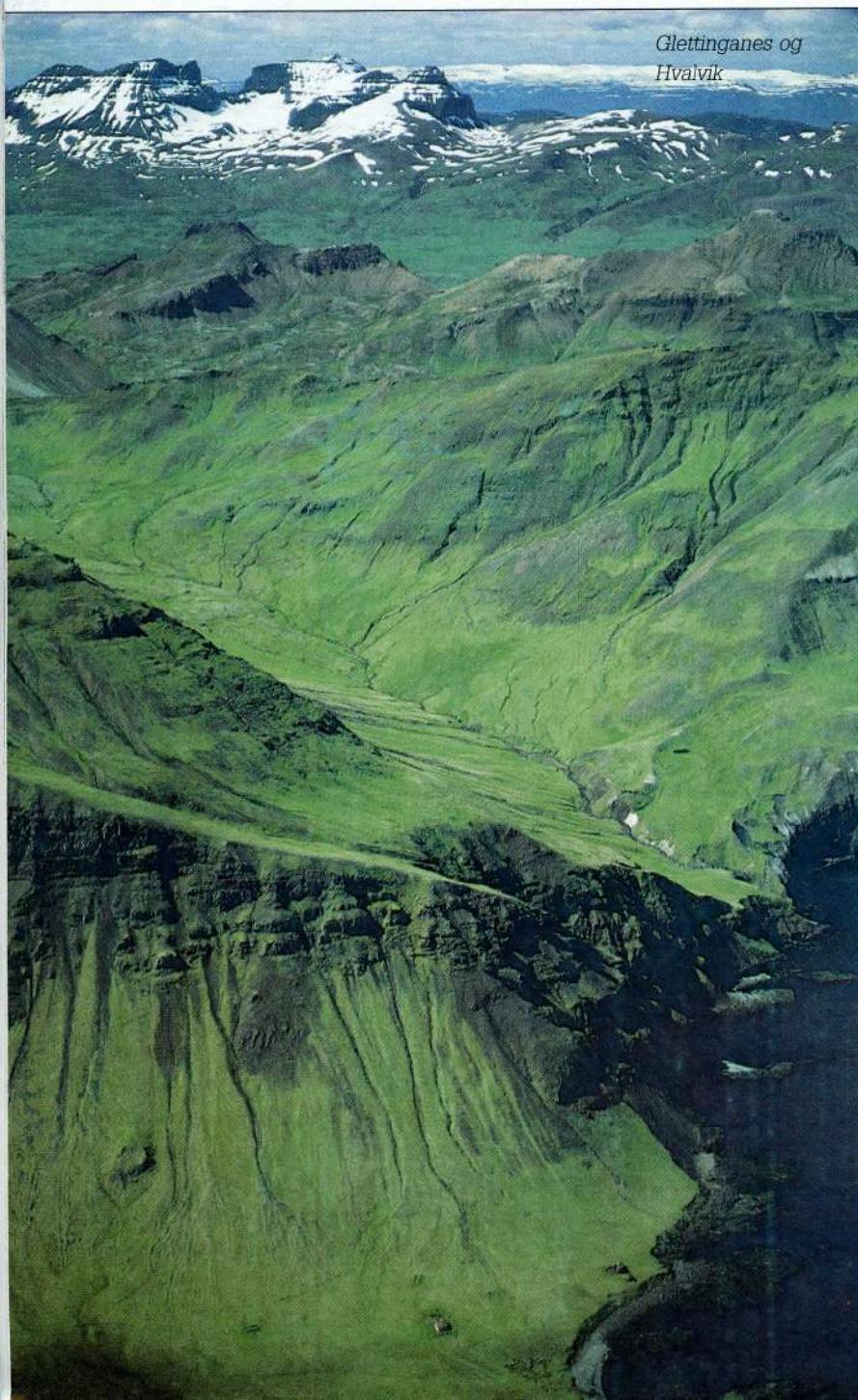
Nú er útlit fyrir að brátt verði hætt að halda beinum framlíðinna Húsvíkinga til haga, að síðasta fólkjöldi í Víkum víki af hólmi og eftir standi aðeins merki þess fá í túnrækt og húsagerð. Pegar eru þar orðin og verða væntanlega í framtíð kjörlönd sauðfjár sumarlangt, jarmur

þess og kliður fugla einu hljóðin, en um vetur kynnu að þvælast þangað svartir hrafnar krunkandi yfir hræjum kinda sem ekki komu að, en vikjum nú til Borgarfjarðar.

Lokaorð

Eins og raunar allir staðir á Borgarfjörður tvö andlit og ber breytilegan svip eftir veðri og birtu.

Glettinganes og Hvalvík

Annað er norðaustanandlitið harðlegt og grátt þegar hafáttin ríkir. Þá stendur hann inn fjörðinn og norðlægir stormar fylla byggðina nepju, hleypa brimi upp að ströndinni svo að fjörðinn þverbrýtur og löðrunga fjöllin krapaéljum og hrið. Gamall Borgfirðingur hefur sagt: "Fyrst skapaði guð heiminn og svo skapaði hann norðaustanáttina, en þegar hann sá hversu ill hún var skapaði hann Borgarfjörð fyrir hana."

Hitt er suðvestanandlitið, svipbrigðarákt eftir árstíðum og tímum sólarhrings. Vetrarkvöldi í bláleitu húmi með hvítasnjó við dökka kletta, roði sólaruppkomu á vori upp úr lágnættinu, haustkvöld með útlínur fjalla í daufri birtu, glaðvakandi sólskinsdagar með lykt af fiski og ornuðu heyi.

Suðvestansvipurinn fylgir þeim lægðum sem fara Grænlandshaf. Háþrýstisvæði yfir Norður-Grænlandi veit á illt.

Ef það skyldi rétt vera að guð hafi skapað Borgarfjörð fyrir norðaustanáttina, þá mætti einnig minnast þess að hann hefur gefið byggðinni snotrar gjafir: sjaldgæfar jurtir, svo sem súrsmæru og gullsteinbrjót og urmul sérkennilegra steina, t.d. baggalútana á Álfavíkurtindi, glitrandi holufyllingar með kvarsi, rauðan jaspis og grænan kísil, gult brennisteinsjárn, marmaraliki, tinnu og blákvars. Slípaðar smávölur úr líparíti og harðari tegundum í ýmsum litum liggja viða um fjörur og glossasteinar hafa längum verið vinsæl leikföng barna.

Lengi vel hafa Borgfirðingar sótt sjó í sunnlenskum verstdövum og þó nokkuð margir hafa leitað menntunar í ýmsum skólam landsins. Ungar stúlkur fóru áður "hökufeitar og undirleitar" suður á haustin í vistir hjá heldri konum og komu með

Herjólfsvík

nýju sniði heim á vorin. "Það var á einu kveldi að Lobba kom með loðna skó úr Lundúnaveldi," kvað skessan úr Dimmadal við séra Hávarð í Desjarmýrarkirkju, á 17. öld. Mussa og svarðreiði Hafnarbræðra komst aldrei í tisku, en hin nýlega þjóðbúning Íslendinga, gæruúlpuna, getur að lita þar sem annars staðar. Borgfirðingar bera því þjóðarsvip fremur en heimamót. Þó gætir að sjálfsögðu byggðarsérkenna með ýmsu móti, t.d. í málfari, einkum eldra fólks. Flámælið austfirska heyrist þar enn. Menn

"fletja" fisk og "fletja" hann síðan um bord í "skep". Það vöntuðu alstaðnar margar rollur í haust. Rúskinn maður semasnast út í broklegt veður er hjarnasni og honum væri nær að buxnast við að gjöra eitt-hvað heima við. Klettabolt kallast hraun og hæðir í fjalllendi hnausar og ufsir. Langar grasigrónar dældir í brekkum og hlíðum nefnast gontur. Það er sagt mell í stað melur og sjóarbakki fyrir sjávarbakki. Svona tungutak þykir ófagurt í aðra röndina en svipmikið í hina. Aðkomumaður sagði eitt sinn við Austfirð-

ing sem hraut flámæli af vörum og leiðrétti það: "Hvern fjandann sjálfan ert þú að afsaka það mál sem forfeður þinir hafa talað kynslóð fram af kynslóð." Þetta sagði hann að visu, en flámælið er þó ekki gamalt á Austurlandi. Ætli fari ekki að bera á því fyrst skömmu fyrir aldamót. Þá var það Suðurnesja-flámælið, komið austur með sjómönnum að sunnan sem þyrtust til Austfjarða ár eftir ár - og meðal annars til Borgarfjarðar.

Þessi pistill var samantekinn 1964 og er að ýmsu leyti úreltur miðað við 1994. - Síðan 1964 hefur sitthvað gerst.

Hraðfrystihús hefur lagst niður og sildarbræðsla sömuleiðis, kaupfélagið orðið útibú, og fólk hefur fækkað - úr 368 (1960) í 215 (1990) - fækkun 153.

Enn á hinn börninn:

Nýlegt hverfi íbúðarhúsa risið í Bakkagerði, öruggt bátalægi komið í Hólmasundið við Höfn og hafnargarður við Eyrarfjörð í fulla lengd, steinaverkstæði, Álfasteinn, starfrækt, vegur undir klæðningu norðan frá Skridum, inn á flugvöll og út í Hólmahöfnina, myndarlegt félagsheimili byggt, sveitin öll rafvædd og landbúnaður velvæddur, en torfhús horfin, komin skipbrotsmannaskýli i Vikur og sumarbústaðir nokkrir. Þetta er það sem ég man í svípinn.

Ármann Halldórsson